

สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การศึกษาทางเลือก

การศึกษาทางเลือกเล่มนี้เป็นการประมวลองค์ความรู้และแสดงกรณีตัวอย่างของการจัดการศึกษาทางเลือก ซึ่งเป็นแนวทางในการจัดการศึกษารูปแบบหนึ่งที่เน้นตัวผู้เรียนเป็นสำคัญ ทั้งด้านอายุ เพศ เชื้อชาติ ศาสนา ค่านิยม ความเชื่อ ความถนัด ความพร้อม และความสนใจ ตลอดจนเน้นด้านสิ่งแวดล้อม ชุมชน บริบท ภูมิปัญญา องค์ความรู้ และศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นที่ผู้เรียนอาศัยอยู่ด้วย ผู้เรียนจึงมีโอกาสเรียนตามศักยภาพของตนเองอย่างแท้จริง การศึกษาทางเลือกเป็นการศึกษาที่มีรูปแบบแตกต่างไปจากการศึกษาตามแนวกระแสหลักในระบบโรงเรียนทั่วไป ทั้งด้านปรัชญาและองค์ประกอบของการจัดการศึกษา โดยสามารถจัดได้ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ถือเป็น การเปิดทิศทางการจัดการศึกษาได้ครอบคลุมความต้องการของมนุษย์ทั้งมิติของการเปลี่ยนแปลงวิวัฒนาการ มิติของความแตกต่างหลากหลาย และมิติของสิทธิเสรีภาพทางการศึกษาของประชาชน และทั้งในแง่ของปรัชญาการศึกษาและความรู้เชิงคุณค่าที่ให้ความหมายต่อวิถีชีวิตอย่างแท้จริง

จัดพิมพ์โดย
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330
โทร. 0-2218-3269-70 โทรสาร 0-2218-3550
e-mail: cupress@chula.ac.th
www.ChulaPress.com *Knowledge to All*
สรรคุณคำวิชาการ สู้สังคม

กระบวนการผลิตหนังสือเล่มนี้ช่วยลดโลกร้อน
ด้วยการชดเชยปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจก 100%
0.67 kg.CO₂eq/เล่ม

www.ChulaPress.com

การศึกษาทางเลือก
ISBN 978-974-03-3847-5
9 789740 338475
C112
2123300 210.00 บาท

การศึกษาทางเลือก

ชัชวาลย์ อารีกุล

สพจ.
2327

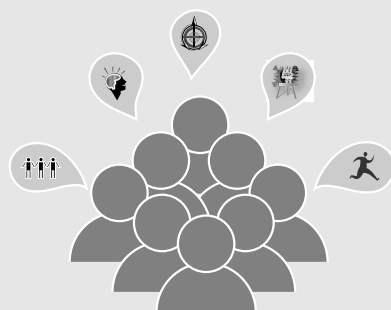
A^BC

การศึกษาทางเลือก

ชัชวาลย์ อารีกุล

การศึกษาทางเลือก

ALTERNATIVE EDUCATION

การศึกษาทางเลือก

ALTERNATIVE EDUCATION

ชนันภรณ์ อารีกุล

สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2562

210.-

ชนันภรณ์ อารีกุล

การศึกษาทางเลือก / ชนันภรณ์ อารีกุล

1. การศึกษาทางเลือก. 2. การศึกษานอกระบบโรงเรียน. 3. การศึกษาผู้ใหญ่.

371.04

ISBN 978-974-03-3847-5

สพจ. 2327

assคุณค่าวิชาการ ผู้สวด
www.ChulaPress.com
Knowledge to All

ลิขสิทธิ์ของสำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 1,000 เล่ม พ.ศ. 2562

การผลิตและการลอกเลียนหนังสือเล่มนี้ไม่ว่ารูปแบบใดทั้งสิ้น

ต้องได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากสำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้จัดทำนาย ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

สาขา

ศาลาพระเกี้ยว โทร. 0-2218-7000-3 โทรสาร 0-2255-4441

สยามสแควร์ โทร. 0-2218-9881-2 โทรสาร 0-2254-9495

ม.เนตรวร จ.พิษณุโลก โทร. 0-5526-0162-4 โทรสาร 0-5526-0165

ม.เทคโนโลยีสุรนารี จ.นครราชสีมา โทร. 0-4421-6131-4 โทรสาร 0-4421-6135

ม.บูรพา จ.ชลบุรี โทร. 0-3839-4855-9 โทรสาร 0-3839-3239

โรงเรียนนายร้อย จปร. จ.นครนายก โทร. 0-3739-3023 โทรสาร 0-3739-3023

ม.พะเยา จ.พะเยา โทร. 0-5446-6799-800 โทรสาร 0-5446-6798

จัตุรัสจามจุรี (CHAMCHURI SQUARE) ชั้น 4 โทร. 0-2160-5301-2

โทรสาร 0-2160-5304

หัวหมาก โทร. 0-2374-1378 โทรสาร 0-2374-1377

ม.เทคโนโลยีราชมงคลอีสาน จ.นครราชสีมา โทร. 0-4492-2662-3

โทรสาร 0-4492-2664

Call Center (จัดส่งทั่วประเทศ) โทร. 0-2255-4433 <http://www.chulabook.com>

และเครือข่าย

ร้านค้า หนังสือเข้าชั้นเรียน ติดต่อ แผนกขายส่ง สาขาหัวหมาก โทร. 0-2374-1375-6

โทรสาร 0-2374-1375

กองบรรณาธิการ : บุศรินทร์ สรวัด

ออกแบบปก : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ออกแบบรูปเล่ม : วัชรวิทย์ อาสาสุ

พิมพ์ที่ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย [6205-060] โทร. 0-2218-3562-3 โทรสาร 0-2218-3550

www.cuprint.chula.ac.th

คำนำ

หนังสือ “การศึกษาทางเลือก” เล่มนี้ เกิดจากการเรียบเรียงเอกสารประกอบการสอน วิชา กศต 331 การศึกษาทางเลือก (LED 331 ALTERNATIVE EDUCATION) ซึ่งใช้ในการสอนวิชาเอกการศึกษาตลอดชีวิต ภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาตลอดชีวิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เนื้อหาสาระในหนังสือเล่มนี้สอดคล้องกับคำอธิบายรายวิชาของหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วย หลักการ ความหมายของการศึกษาทางเลือก ทั้งในประเทศและต่างประเทศ การจัดการศึกษา สื่อ และทรัพยากรที่เหมาะสมกับการศึกษาทางเลือก ความสำคัญของการศึกษาทางเลือกที่มีต่อการศึกษาลดชีวิต โดยแบ่งการนำเสนอเป็น 10 บท ดังนี้

- บทที่ 1 บทนำ
- บทที่ 2 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการศึกษาทางเลือก
- บทที่ 3 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทางเลือก
- บทที่ 4 รูปแบบการจัดการศึกษาทางเลือก
- บทที่ 5 การจัดการศึกษาทางเลือกในรูปแบบโรงเรียนทางเลือก
- บทที่ 6 การจัดการศึกษาทางเลือกในรูปแบบบ้านเรียน
- บทที่ 7 การจัดการศึกษาทางเลือกในรูปแบบศูนย์การเรียนรู้
- บทที่ 8 การจัดการศึกษาทางเลือกในรูปแบบของสถาบันอุดมศึกษา
- บทที่ 9 การจัดการศึกษาทางเลือกในรูปแบบของสถาบันศาสนา
- บทที่ 10 บทวิเคราะห์

ผู้เขียนได้รวบรวมและเรียบเรียงเนื้อหา ตลอดจนวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันให้สอดคล้องกับสาระสำคัญของรายวิชา โดยมีความมุ่งหวังว่านิสิต นักศึกษา ครู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา ตลอดจนผู้สนใจเกี่ยวกับการศึกษาทางเลือก สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในทางวิชาการให้กว้างยิ่งขึ้นได้ ผู้เขียนขอขอบคุณเจ้าของผลงาน หนังสือ ตำรา เอกสารทางวิชาการและแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ที่ใช้สำหรับอ้างอิง ทำให้เนื้อหาสาระของหนังสือเล่มนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น หากมีข้อบกพร่องประการใด ผู้เขียนขอน้อมรับไว้เพื่อดำเนินการปรับปรุง แก้ไขและพัฒนาในโอกาสต่อไป

ชนันภรณ์ อารีกุล

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
สารบัญ	ข
สารบัญแผนภาพ	จ
สารบัญตาราง	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
สถานการณ์การศึกษาของประเทศไทยในปัจจุบัน	2
ปัญหาทางการศึกษาของประเทศไทย	6
การศึกษาทางเลือก: ทางเลือกหนึ่งของการศึกษา	9
สรุปท้ายบท	12
เอกสารอ้างอิง	13
บทที่ 2 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการศึกษาทางเลือก	15
ความหมายของการศึกษาทางเลือก	16
ความสำคัญของการศึกษาทางเลือก	17
ความเป็นมาของการศึกษาทางเลือก	19
ลักษณะของการศึกษาทางเลือก	22
สรุปท้ายบท	27
เอกสารอ้างอิง	28
บทที่ 3 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทางเลือก	29
แนวคิดการจัดการศึกษาวิถีพุทธ	30
แนวคิดการจัดการศึกษาแบบมนุษยนิยม	33
แนวคิดการจัดการศึกษาแบบวอลดอร์ฟ	35
แนวคิดการจัดการศึกษาแบบมอนเตสซอรี	36
สรุปท้ายบท	38
เอกสารอ้างอิง	39
บทที่ 4 รูปแบบการจัดการศึกษาทางเลือก	41
การจัดการศึกษาทางเลือกในประเทศไทย	42
การจัดการศึกษาทางเลือกในต่างประเทศ	46

กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทางเลือกในประเทศไทย	55
สื่อและทรัพยากรการเรียนรู้สำหรับการศึกษาทางเลือก	63
การวัดและประเมินผลสำหรับการศึกษาทางเลือก	64
สรุปท้ายบท	68
เอกสารอ้างอิง	70
บทที่ 5 การจัดการศึกษาทางเลือกในรูปแบบโรงเรียนทางเลือก	71
โรงเรียนรุ่งอรุณ	72
โรงเรียนอมตยกุล	76
โรงเรียนเพลินพัฒนา	81
โรงเรียนลำปลายมาศพัฒนา	86
สรุปท้ายบท	91
เอกสารอ้างอิง	93
บทที่ 6 การจัดการศึกษาทางเลือกในรูปแบบบ้านเรียน	95
ครอบครัวอินทรวุฒิ	99
ครอบครัวไชยมณีกร	102
ครอบครัวโอภาसानนท์	104
ครอบครัวบุญจวงสิริสกุล	108
สรุปท้ายบท	111
เอกสารอ้างอิง	113
บทที่ 7 การจัดการศึกษาทางเลือกในรูปแบบศูนย์การเรียนรู้	115
ศูนย์การเรียนรู้บ้านไร่ชมจันทร์	117
ศูนย์การเรียนรู้ประถมภูมิธรรม	119
ศูนย์การเรียนรู้หญ้าแพรกสาละวิน	123
ศูนย์การเรียนรู้ม่อนแสงดาววิชาลัย	126
สรุปท้ายบท	132
เอกสารอ้างอิง	134
บทที่ 8 การจัดการศึกษาทางเลือกในรูปแบบของสถาบันอุดมศึกษา	135
สถาบันอาศรมศิลป์	136
ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล	140
สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน (มหาวิทยาลัยชีวิต)	145

สรุปท้ายบท	154
เอกสารอ้างอิง	156
บทที่ 9 การจัดการศึกษาทางเลือกในรูปแบบของสถาบันศาสนา	157
โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา	158
สถาบันศึกษาปอเนาะ	163
สรุปท้ายบท	171
เอกสารอ้างอิง	173
บทที่ 10 บทวิเคราะห์	175
การศึกษาทางเลือก: ทางหลักของสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต	176
การศึกษาทางเลือกเพื่อพัฒนาคนไทย 4.0	181
สรุปท้ายบท	186
เอกสารอ้างอิง	187
บรรณานุกรม	189
ประวัติผู้เขียน	193

สารบัญแผนภาพ

	หน้า
แผนภาพที่	
1.1 ผลคะแนนสอบวัดผล PISA ปี พ.ศ.2557 (ค.ศ.2015)	3
2.1 ความเป็นมาของการศึกษาทางเลือก	19
5.1 โครงสร้างการบริหารของโรงเรียนรุ่งอรุณ	63
5.2 ปรัชญาการเรียนรู้ วิสัยทัศน์ และองค์ประกอบหลักของการเรียนรู้แบบองค์รวม	65
5.3 บรรยายภาพโรงเรียนเพลินพัฒนา	74
6.1 ครอบครัวอินทรวุฒ: บ้านเรียนอิสลาม	88
6.2 นางสาวศิริจันทร์ โอภาสานนท์: บ้านเรียนโอภาสานนท์	94
7.1 การจัดการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้	100
7.2 การจัดการเรียนการสอนศูนย์การเรียนรู้บ้านไร่ชมจันทร์	102
7.3 การจัดการเรียนการสอนศูนย์การเรียนรู้ประถมภูมิธรรม	105
7.4 การจัดการเรียนการสอนศูนย์การเรียนรู้หน้าพรกสาละวิน	108
7.5 การจัดการเรียนการสอนศูนย์การเรียนรู้มนต์แสงดาววิซาลัย	113
8.1 การบริหารจัดการสถาบันอาศรมศิลป์	120
8.2 กรอบแนวคิดการจัดการเรียนรู้แบบองค์รวม	121
8.3 ปรัชญา พันธกิจ และยุทธศาสตร์ของศูนย์จิตตปัญญาศึกษา	124
8.4 The Tree of Contemplative Practice ของจิตตปัญญาศึกษา	125
8.5 สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน (มหาวิทยาลัยชีวิต)	133
9.1 โครงสร้างการบริหารการศึกษาพระปริยัติธรรม	141
9.2 การจัดกระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา	142
9.3 การจัดกระบวนการเรียนรู้ของสถาบันศึกษาปอเนาะ	149
10.1 การศึกษาทางเลือก: ทางหลักของสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต	157
10.2 Thailand 4.0	159
10.3 Thailand 4.0 & Learning Society Creation	161

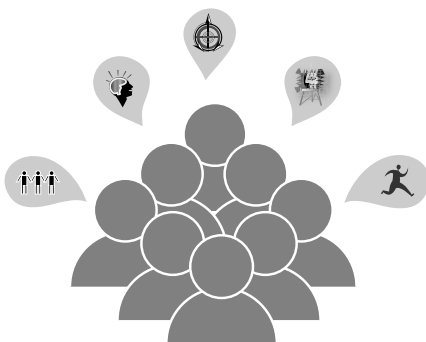
สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่	
2.1 การเปรียบเทียบลักษณะของการศึกษาทางเลือกและสถานศึกษาแบบแผนเดิม	19
2.2 การเปรียบเทียบการเรียนการสอนในการศึกษาทางเลือกกับการศึกษา กระแสหลัก	21

บทที่ 1

บทนำ

สังคมโลกและสังคมไทยมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง กระแสโลกาภิวัตน์ได้กระตุ้นให้สมาชิกของประเทศต่างๆ ตื่นตัวต่อการรับรู้ข้อมูลสารสนเทศและเรียนรู้จากสังคมภายนอกเพื่อปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมให้ได้และสามารถเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลกได้ด้วย ครู อาจารย์ และนักการศึกษาทั่วโลกจึงจำเป็นต้องตื่นตัวและเตรียมพร้อมในการจัดการเรียนรู้ เพื่อเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนมีทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ในบทที่ 1 นี้จะนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับสถานการณ์การศึกษาของประเทศไทยในปัจจุบัน ปัญหาทางการศึกษาของประเทศไทย และการศึกษาทางเลือก: ทางเลือกหนึ่งของการศึกษา เพื่อให้เข้าใจความเป็นมาของการศึกษาทางเลือกในเบื้องต้นก่อน

1. สถานการณ์การศึกษาของประเทศไทยในปัจจุบัน

การจัดอันดับดัชนีการพัฒนามนุษย์ (Human Development IND) โดยโครงการพัฒนาสังคมแห่งสหประชาชาติ (UNDP: The United Nations Development Programme) พิจารณาทั้งเรื่องเศรษฐกิจ การพัฒนาด้านการศึกษาและสุขภาพอนามัย จึงทำให้ภาพที่กว้างกว่าแค่เรื่องความสามารถในการแข่งขันเศรษฐกิจไทย ถูกจำกัดลำดับดัชนีการพัฒนามนุษย์ค่อนข้างต่ำไปทางท้ายของประเทศสมาชิกสหประชาชาติกว่าร้อยละประเทศมาตลอด ในปี 2014 ไทยได้อันดับที่ 89 เท่ากับปี 2013 เป็นลำดับที่ต่ำกว่าบางประเทศที่เล็กกว่าจนกว่าไทยในด้านเศรษฐกิจหลายประเทศ อันดับดัชนีนี้สะท้อนว่า การพิจารณาแค่ความสามารถในการแข่งขันเศรษฐกิจด้านเดียวไม่ได้ให้ภาพที่สมบูรณ์ การพัฒนาด้านการศึกษาและสุขภาพอนามัยเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการแก้ปัญหาและพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมของประเทศอย่างสำคัญ ที่คนไทยควรใส่ใจมากกว่าที่จะพิจารณาเฉพาะเรื่องความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว (วิทยากร เชียงกูล, 2559: 54)

ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของนักเรียนวัยจบการศึกษามัธยมศึกษาตอนต้น องค์การเพื่อความร่วมมือเศรษฐกิจและการพัฒนา หรือ OECD (The Organisation for Economic Co-operation and Development) ซึ่งเป็นองค์กรของกลุ่มประเทศพัฒนาอุตสาหกรรม ได้ทำโครงการทดสอบนักเรียน อายุ 15 ปี กว่า 540,000 คน จากประเทศต่าง ๆ ประมาณ 70 ประเทศ เพื่อวัดความรู้และทักษะในเชิงคิดวิเคราะห์ด้านการอ่าน คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ที่เยาวชนผู้กำลังเติบโตเป็นแรงงานและพลเมือง สามารถนำไปใช้งานได้ในอนาคต โครงการที่มีชื่อย่อว่า PISA (The Programme for International Student Assessment) นี้จัดทดสอบทุก 3 ปี ซึ่งผลการสอบในปี 2015 พบว่า ผลการสอบของเด็กสิงคโปร์มาเป็นอันดับหนึ่งด้วยคะแนนสูงสุดทั้งสามวิชาที่ทดสอบ ได้แก่ การอ่าน วิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์ ตามมาด้วยประเทศญี่ปุ่น ประเทศเอสโตเนีย ประเทศไต้หวัน และประเทศฟินแลนด์ ในส่วนของประเทศไทย มีผลคะแนนรวมอยู่อันดับที่ 55 สำหรับคะแนนวิชาการอ่านอยู่ที่อันดับ 57 ขณะที่คะแนนวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์อยู่อันดับที่ 54 ทั้งคู่ โดยถือว่าอันดับและคะแนนลดลงจากการทดสอบครั้งก่อนเมื่อปี 2012 ในทุกวิชา

» ผลสอบ PISA ปี 2015				
Rank Country		Science	Reading	Maths
	1 Singapore	556	535	564
	2 Japan	538	516	532
	3 Estonia	534	519	520
	4 Chinese Taipei	532	497	542
	5 Finland	531	526	511
	6 Macao (China)	529	509	544
	7 Canada	528	527	516
	8 Vietnam	525	487	495
	9 Hong Kong (China)	523	527	548
	10 B-S-J-G (China)	518	494	531
⋮				
	55 Thailand	421	409	415

แผนภาพที่ 1.1 ผลคะแนนสอบวัดผล PISA ปี พ.ศ.2557 (ค.ศ.2015)

ที่มา : <https://blog.eduzones.com/ezgraphic/173328>

การคัดนักเรียนไปทดสอบใช้วิธีสุ่มตัวอย่างนักเรียนจากกลุ่มต่างๆ ระดับต่างๆ ทั่วประเทศ เพื่อสะท้อนภาพรวมของนักเรียนทั้งประเทศ และมีการแปลข้อสอบเป็นภาษาของแต่ละประเทศ จึงไม่มีการเสียเปรียบ ได้เปรียบเรื่องภาษา ปัญหาของไทยคือ กลุ่มนักเรียนที่เก่งและอ่อนที่มีการสุ่มตัวอย่างไปสอบทำคะแนนได้ต่างกันมาก ขณะที่นักเรียนไทยกลุ่มที่เก่งที่สุด เช่น โรงเรียนสาธิตฯ ของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ โรงเรียนมหิดลวิทยานุสรณ์ และกลุ่มโรงเรียนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นต้น สามารถทำคะแนนได้สูงกว่าค่าเฉลี่ยของนักเรียนจากกลุ่มประเทศสมาชิก OECD แต่นักเรียนไทยกลุ่มที่อ่อนทำคะแนนได้ต่ำมากคือ อยู่ต่ำแค่ระดับที่ถือว่าพอใช้งานได้คือ ระดับ 2 และระดับต่ำกว่านั้นอีกคือ ระดับ 1 เป็นสัดส่วนที่สูง ทำให้คะแนนเฉลี่ยของนักเรียนไทยทั้งประเทศอยู่ในเกณฑ์ต่ำ เมื่อเทียบกับหลาย